

Informacja o wykonywaniu zadań z zakresu ustawy o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej przez gminę, powiat i samorząd województwa mazowieckiego

Do opracowania wykorzystano:

- *dane przekazane przez jednostki w sprawozdaniach rzeczowo-finansowych z wykonanych zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej przez gminę i powiat w latach 2012 i 2016, 2017,*
- *ustalenia i informacje pozyskane w trakcie monitoringu i kontroli nad realizacją zadań.*

Opracowano w:
Oddziale do spraw Wspierania Rodziny i Pieczy Zastępczej
Wydziału Polityki Społecznej
Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego

Zatwierdził:
Anna Karpińska
Zastępca Dyrektora
Wydziału Polityki Społecznej

Warszawa, 4 czerwca 2018 r.

Spis treści

WSTĘP	3
1. WSPIERANIE RODZINY	4
1.1 Asystent rodziny	5
1.2 Placówki wsparcia dziennego	8
1.3 Rodziny wspierające	9
2. PIECZA ZASTĘPCZA	9
2.1 Struktura rodzinnej pieczy zastępczej	11
2.1.1 Wsparcie rodzin zastępczych – organizator i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej	17
2.1.2 Rekrutacja i dobór kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej	19
2.1.3 Szkolenia do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej	19
2.2 Struktura instytucjonalnej pieczy zastępczej	25
2.2.1 Standardy instytucjonalnej pieczy zastępczej	32
3. ADOPCJA	38
4. PROGRAM „RODZINA 500 PLUS” W PIECZY ZASTĘPCZEJ	41
5. PODSUMOWANIE	41

WSTĘP

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej jest efektem tworzenia nowych rozwiązań w zakresie polityki rodzinnej państwa. W sposób kompleksowy reguluje problematykę wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w tym: działania profilaktyczne skierowane do rodzin zagrożonych dysfunkcją lub przeżywających trudności, zbudowanie mechanizmów pracy z rodziną dziecka oraz organizację systemu pieczy zastępczej.

W roku 2016 w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej nastąpiły znaczące zmiany, od 1 kwietnia 2016 roku zaczęła obowiązywać ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. Na każde dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia, umieszczone w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka oraz placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, przysługuje dodatek w wysokości świadczenia wychowawczego określonego w przepisach o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci - 500 zł na dziecko, przy czym ustawodawca rozróżnił dodatek wychowawczy i dodatek do zryczałtowanej.

Ważną zmianę dla systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej wprowadziła ustawa z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy, dzięki której umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa jest niedopuszczalne. Umieszczenie takie może nastąpić po wyczerpaniu wszystkich możliwości pracy z rodziną określonych w kodeksie i w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Jedynym wyjątkiem jest sytuacja zagrażająca zdrowiu lub życiu dziecka. Zmiana weszła w życie z dniem 30 kwietnia 2016 roku.

Kolejną zmianę dla wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej wprowadziła ustawa z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1583). Ustawa wprowadziła zakaz umiejscawiania na jednej nieruchomości gruntowej, czy w jednym budynku, placówki opiekuńczo-wychowawczej z inną jednostką organizacyjną (poza wskazanym wyjątkiem dotyczącym funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych, za zgodą wojewody, w jednym budynku wielorodzinnym). Natomiast wprowadzono możliwość prowadzenia, za zgodą wojewody, więcej niż jednej placówki opiekuńczo-wychowawczej do 14 wychowanków na jednej, nieruchomości gruntowej.

Zgodnie z przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej od 1 stycznia 2016 r. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych można umieszczać wyłącznie dzieci powyżej 10 roku życia. Przyjęcie dziecka młodszego jest możliwe w wyjątkowych przypadkach (umieszczenie z matką, ojcem lub z rodzeństwem oraz ze względu na stan zdrowia). Limit miejsc określony dla placówek opiekuńczo-wychowawczych od 1 stycznia 2021 r. będzie wynosił 14.

Pod koniec roku 2016 została również uchwalona ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. poz. 1860), która przypisała asystentowi rodziny nowe zadanie. Ustawa „Za życiem” rozszerza zakres zadań asystenta rodziny przez przypisanie mu funkcji koordynatora w zakresie usług wsparcia oferowanego kobietom w ciąży oraz ich rodzinom, ze szczególnym uwzględnieniem kobiety w ciąży z powikłaniami lub rodzącej dziecko, u którego w prenatalnej fazie rozwoju lub w czasie

porodu zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą jego życiu. Dzięki ustawie asystent rodziny nabiera nowego, bardziej uniwersalnego znaczenia w profilaktyce społecznej oferowanej już nie tylko rodzinom z dziećmi, ale także kobietom w ciąży i ich rodzinom. Z początkiem roku 2017 zmianie uległy zasady dotyczące prowadzenia postępowań w zakresie adopcji związanej ze zmianą dotychczasowego miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie.

Ponadto od 1 czerwca 2018 r. zmianie ulega wysokość kwot świadczeń przysługujących rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinny dom dziecka, na pokrycie kosztów jego utrzymania, jak też wysokość pomocy przyznawana osobom usamodzielnianym.

Obecnie trwają przygotowania nad projektem nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, który koncentruje się w szczególności na rozwiązaniach dotyczących wspierania rodzin, procesie deinstytucjonalizacji w pieczy zastępczej, rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej oraz problematyce adopcyjnej. Celem wprowadzanych zmian jest wzmocnienie narzędzi wspierania rodziny, a także wprowadzenie mechanizmów zapewniających efektywniejsze pozyskiwanie nowych kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka.

1. WSPIERANIE RODZINY

Podstawowym narzędziem działania systemu wspierania rodziny jest praca z rodziną. Jest ona ważna od momentu przeżywania przez rodzinę pierwszych trudności oraz niezbędna wówczas, gdy w rodzinie ma miejsce poważny kryzys, zagrażający dobru dziecka. Rodzina, w wyniku podjętej z nią pracy powinna osiągnąć zdolność prawidłowego funkcjonowania na tyle, aby bezpieczeństwo dzieci nie było zagrożone. Działania podejmowane przez asystenta rodziny mają zapewnić rodzinie taką pomoc, aby w jej efekcie wyeliminowane zostało zagrożenie zabrania dziecka z rodziny lub zapewniony został szybki powrót do rodziny dziecka, które z uwagi na jego dobro okresowo musiało zostać umieszczone poza nią.

Mija szósty rok obowiązywania ustawy, wprowadzającej do systemu pomocy rodzinie funkcję asystenta rodziny i rodziny wspierające. Wdrażanie instytucji asystenta rodziny zostało rozłożone w czasie: od 1 stycznia 2012 r. ich zatrudnianie przez gminy było fakultatywne, a od 1 stycznia 2015 r. stało się obowiązkowe. Przed wejściem w życie regulacji prawnych ustanawiających stanowisko asystenta rodziny, pracę socjalną świadczyli pracownicy socjalni.

Na gminie skupia się nie tylko udzielanie pomocy rodzinie przeżywającej trudności, ale też prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W celu realizacji tego zadania istotne jest dokonywanie analizy i oceny zjawisk mających wpływ na sytuację osób wymagających wsparcia w środowisku lokalnym, wykazanie aktywności przy identyfikowaniu i monitorowaniu osób i rodzin wymagających pomocy.

Gmina powinna dysponować asystentem rodziny, aby móc realizować obowiązek wynikający z postanowienia sądu zobowiązującego rodzinę do realizowania planu pracy z asystentem

rodziny¹, jak również od stycznia 2017 r. być przygotowana na przyjęcie wniosku o przydzielenie asystenta rodziny od osób uprawnionych z ustawy o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”. Zapewnianie wsparcia i pomocy asystenta rodziny w przypadku zaistnienia okoliczności wskazanych w ustawie powinno odbywać się automatycznie.

Od 2012 r. istnieje możliwość ubiegania się o środki finansowe w ramach programu ogłaszanego przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej² na dofinansowanie zadań własnych, którego celem jest stymulowanie podejmowania przez gminę działań służących wsparciu rodzin. W 2017 r. z dofinansowania skorzystało blisko 90% gmin. Niestety 31 gminy nie zapewniały rodzinom wsparcia i pomocy asystenta rodziny, w tym zdarzyły się przypadki odmowy przyjęcia dotacji (3 gminy), rezygnacji z jej przyjęcia (2 gminy), natomiast przyczyny braku aplikowania o środki finansowe w ramach programu gminy tłumaczyły:

- problemem ze znalezieniem osób na stanowisko asystenta rodziny,
- brakiem rodzin wymagających takiego wsparcia,
- brakiem zgody osób, którym taka pomoc była wskazana.

Jak również, że:

- *„rodziny z ograniczoną władzą rodzicielską są objęte nadzorem kuratora, a zadanie asystenta przejęli pracownicy socjalni, którzy monitorują ich sytuację”,*
- *„rodziny nie wykazują chęci współpracy z asystentem, natomiast chętnie współpracują z pracownikami socjalnymi”,*
- *rodziny są nadzorowane przez pracowników socjalnych i nie wymagają głębszego wglądu przez asystenta rodziny, ponadto z dziećmi w szkole pracuje pedagog szkolny,*
- *w chwili obecnej nie ma dużego zapotrzebowania na asystenta rodziny,*
- *nie występują rażące przypadki zaniedbań dzieci przez rodziców i opiekunów.*

Powyższe wyjaśnienia świadczą, że blisko 10% gmin nie sprostало jeszcze obowiązkowi i nie stosuje narzędzi wsparcia w celu pomocy rodzinom tego potrzebujących, oferowanych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Należy przy tym zauważyć, że planowana nowelizacja tej ustawy rozszerza zakres ich stosowania na wszystkie rodziny wychowujące dzieci, ponieważ powinny mieć charakter powszechny, tak aby rodzina wychowująca dzieci mogła z nich swobodnie i bez ograniczeń korzystać.

1.1 Asystent rodziny

Asystent rodziny zatrudniany jest przez kierownika jednostki organizacyjnej gminy, która organizuje pracę z rodziną. Należy podkreślić, że głównym celem podejmowanych działań wobec rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu swoich funkcji jest zmniejszenie umieszczania dzieci poza rodziną naturalną. Wprowadzenie w ramach profilaktyki, działań

¹ Art. 109 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

² Art. 247 ust. 1. Minister właściwy do spraw rodziny wprowadzi program na dofinansowanie w okresie 11 lat od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy zadań własnych gminy i powiatu z zakresu realizacji zadań wspierania rodziny oraz systemu pieczy zastępczej, w szczególności na pokrycie części wydatków związanych z powołaniem asystentów rodziny, koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej oraz prowadzeniem szkoleń, dla rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka.

asystentów rodziny, których zadaniem jest prowadzenie systemowej, bezpośredniej pracy z rodziną mającą trudności w prawidłowym funkcjonowaniu przyczynia się również do obniżenia kosztów, które gmina musiałaby ponosić w późniejszym okresie (wydatki gminy na każde dziecko mogą wynosić do 50 % w zależności od rodzaju pieczy zastępczej).

Zatrudnienie asystentów rodziny w 2017 r. wzrosło o blisko 97% w stosunku do 2012 r. Warto podkreślić fakt, że asystenci rodziny coraz częściej są zatrudniani na umowy o pracę. Z poniższych danych wynika że, liczba asystentów niemal podwoiła się.

Tabela 1. Liczba asystentów rodziny i forma zatrudnienia

Forma zatrudnienia	2012	2016	2017
Umowa o pracę	147	329	359
Umowa o świadczenie usług	79	124	86
ogółem	226	453	445

Samorządy coraz częściej zdają się gwarantować stabilność w zatrudnieniu, co zapewne jest jednym z czynników wpływających na efektywność ich pracy. Wobec specyfiki pracy z rodziną jest to bardzo pożądane zjawisko, zwłaszcza, że coraz częściej wydłuża się okres współpracy asystenta z rodzinami przeżywającymi problemy opiekuńczo-wychowawcze. Jednym ze znaczących źródeł finansowania zatrudnienia asystentów rodziny są dotacje z budżetu państwa, których podziału dokonuje Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej w ramach *Programu asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej*. W 2017 r. wojewoda mazowiecki podpisał umowy z 286 gminami i przekazał środki na dofinansowanie zatrudnienia 445 asystentów rodziny w wysokości przeszło 7,6 mln zł. Stanowi to istotną zachętę do zatrudniania asystentów rodziny czego dowodzi powyższa analiza.

W województwie mazowieckim asystenci rodziny realizują swoje zadania w ośrodkach pomocy społecznej (tylko w jednym przypadku zadanie realizuje inna jednostka organizacyjna samorządu). Na 314 gmin z terenu województwa mazowieckiego tylko 29 nie zatrudniało asystenta rodziny, co stanowi 9% ogółu gmin.

Asystent rodziny prowadzi pracę z rodziną za jej zgodą, na wniosek pracownika socjalnego. Ponadto sąd opiekuńczy może wydając odpowiednie zarządzenie, zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. W 2017 roku 493 rodzin zostało zobowiązanych przez sąd do pracy z asystentem, co stanowi wzrost o blisko 18% w stosunku roku ubiegłego.

Tabela 2. Liczba rodzin zobowiązanych do współpracy z asystentem rodziny przez sąd

Rodziny	2012	2016	2017
objęte wsparciem asystenta rodziny	1967	5094	5 238
zobowiązane do współpracy przez sąd	57	405	493

Ogółem z usług asystenta rodziny skorzystało w 2012 r. 1 967 rodzin. Na przestrzeni kolejnych lat liczba rodzin stale wzrastała i w 2017 wyniosła 5 238 rodziny, co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego (2016) o 3%.

Spośród 5 238 środowisk współpracujących z asystentem rodziny w 2017 r.; 791 rodzin zakończyło współpracę tj. 1% więcej niż w roku 2016. Interesujący jest fakt, że spośród 1 967 rodzin objętych pracą w 2012 r. zakończyło w tym samym roku współpracę 561 rodzin, co stanowiło prawie 29 % ogółu rodzin. W okresie od 2012 - 2017 procent rodzin, które zakończyły pracę z asystentem w danym roku zmalał. Jest to tendencja spójna z faktem wydłużenia się okresu współpracy asystentów z rodzinami na okres powyżej 1 roku. Najprawdopodobniej wynika to ze stopnia złożoności problemów występujących w rodzinach, który ma bezpośredni wpływ na wydłużanie się okresu pracy asystenta rodziny, ale też ze stabilizacji sposobu finansowania zadania.

Tabela 3. Rodziny, z którymi asystent rodziny zakończył współpracę

Powody zakończenia współpracy	2012	2016	2017
ze względu na osiągnięcie celów	194	295	348
ze względu na zaprzestanie współpracy przez rodzinę	139	261	242
ze względu na brak efektów	38	53	61
ze względu na zmianę metod pracy	155	44	56
Inne	35	47	84
Razem - zakończona współpraca	561	700	791
Rodziny objęte wsparciem asystenta rodziny - ogółem	1967	5094	5238

Należy zwrócić uwagę na fakt, że na przestrzeni lat najczęstszym powodem, tj. w 41% przypadków, zakończenia pracy przez asystenta z rodziną było osiągnięcie zakładanych celów. Równie istotną okolicznością było zaprzestanie współpracy przez samą rodzinę 31%. Zadowalającym faktem jest, że zaledwie 7% ogółu stanowią rodziny, które zakończyły współpracę z asystentem rodziny z uwagi na brak spodziewanych efektów.

Tabela 4. Liczba asystentów w rodzinach

	2012	2016	2017
Liczba rodzin - ogółem	1967	5094	5238
Liczba asystentów	226	453	445

1.2 Placówki wsparcia dziennego

W celu wsparcia rodziny, dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego, którą prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację zadania na podstawie art. 190, lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta.

Placówki wsparcia dziennego mogą być prowadzone w formie: opiekuńczej (w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych), specjalistycznej, pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej zapewnia dziecku: opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej w szczególności:

- organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne;
- realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.

Placówki wsparcia dziennego mają obowiązek współpracowania z rodzicami lub opiekunami dziecka, jak również innymi podmiotami realizującymi zadania w zakresie pomocy dziecku i rodzinie. Pobyt dziecka w nich jest nieodpłatny oraz dobrowolny (chyba, że do placówki skieruje sąd). Pod opieką jednego wychowawcy w jednym czasie może przebywać maksymalnie 15 dzieci. Organizację funkcjonowania placówki wsparcia dziennego określa regulamin zawierający w szczególności: zadania, organizację działań, rodzaj dokumentacji i sposób jej prowadzenia.

Rodziny mające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych potrzebują pomocy w zakresie organizowania dla ich dzieci czasu wolnego, radzenia sobie z trudnościami szkolnymi czy zaburzeniami zachowania. Ważną rolę w tym zakresie spełniają placówki wsparcia dziennego.

Tabela 5. Placówki wsparcia dziennego

Placówki wsparcia dziennego:	2012	2016	2017
ogółem	225	215	219
• opiekuńcze	185	189	191
• specjalistyczne	45	51	51
• pracy podwórkowej	8	7	10

W województwie mazowieckim na koniec 2017 r. działało ogółem 219 placówek wsparcia dziennego, w tym 191 opiekuńczych, 51 specjalistycznych i 10 pracy podwórkowej. W stosunku do roku 2012 liczba placówek zmniejszyła się o 2 %.

1.3 Rodziny wspierające

Rodzina wspierająca, przy współpracy asystenta rodziny, pomaga rodzinie przeżywającej trudności w: opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Pełnienie tej funkcji może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia dziecka, po uzyskaniu pozytywnej opinii kierownika ośrodka pomocy społecznej. W roku 2016 rolę taką pełniło 39, a w 2017 jedynie 27 rodzin. Rodzina wspierająca wciąż jest funkcją mało popularną. Nie docenia się jej pomocy, jaką mogłaby świadczyć rodzinie przy wypełnianiu ról społecznych.

2. PIECZA ZASTĘPCZA

System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców. Piecza zastępcza jest sprawowana w formie rodzinnej i instytucjonalnej. Do zadań własnych powiatu należy w szczególności:

- opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych;
- zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
- tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych;
- prowadzenie placówek opiekuńczo-wychowawczych;
- organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka i dyrektorów placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
- organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej.

Zauważa się stopniowy spadek liczby dzieci przebywających w pieczy zastępczej. Na koniec 2017 roku na terenie województwa mazowieckiego pieczą zastępczą było objętych 7785 dzieci (8045 w 2012 r., 7920 w 2016 r.), w tym 6021 było umieszczonych w pieczy rodzinnej natomiast 1764 w pieczy instytucjonalnej.

Wykres 1. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w 2012 r.

Wykres 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w 2016 r.

Wykres 3. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w 2017 r.

2.1 Struktura rodzinnej pieczy zastępczej

Schemat 1. Struktura rodzinnej pieczy zastępczej

Łączna liczba podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej na koniec 2017 roku wynosiła 4267, co stanowi o 1% mniej niż w roku 2016 i jest równa z liczbą podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej na koniec 2012 r. (4266).

Ogółem na koniec 2017 r. pieczą rodzinną było objętych 6021 dzieci. Najwięcej dzieci przebywa w rodzinach zastępczych spokrewnionych w liczbie 3603 i stanowi 60% ogółu. W rodzinach zastępczych niezawodowych przebywa 1636 dzieci, co stanowi 27% ogółu, w rodzinach zastępczych zawodowych umieszczonych jest 511 dzieci, co stanowi 8% ogółu. W rodzinnych domach dziecka przebywa 5% ogółu w liczbie 271 dzieci.

W Rodzinnym Domu Dziecka, może przebywać nie więcej niż ośmioro dzieci. Łączna liczba podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej na koniec 2017 roku wynosiła 4267, co stanowi o 1% mniej niż w roku 2016 i jest równa z liczbą podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej na koniec 2012 r. (4266).

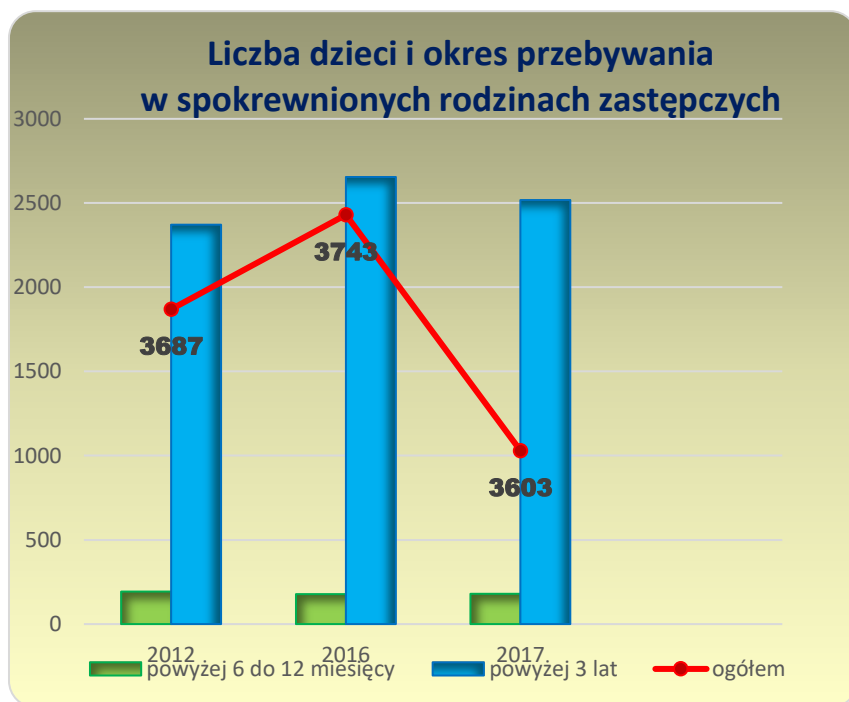
Ogółem na koniec 2017 r. pieczą rodzinną było objętych 6021 dzieci. Najwięcej dzieci przebywa w rodzinach zastępczych spokrewnionych w liczbie 3603 i stanowi 60% ogółu. W rodzinach zastępczych niezawodowych przebywa 1636 dzieci, co stanowi 27% ogółu, w rodzinach zastępczych zawodowych umieszczonych jest 511 dzieci, co stanowi 8% ogółu. W rodzinnych domach dziecka przebywa 5% ogółu w liczbie 271 dzieci.

Tabela 6. Liczba podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej i liczba umieszczonych dzieci

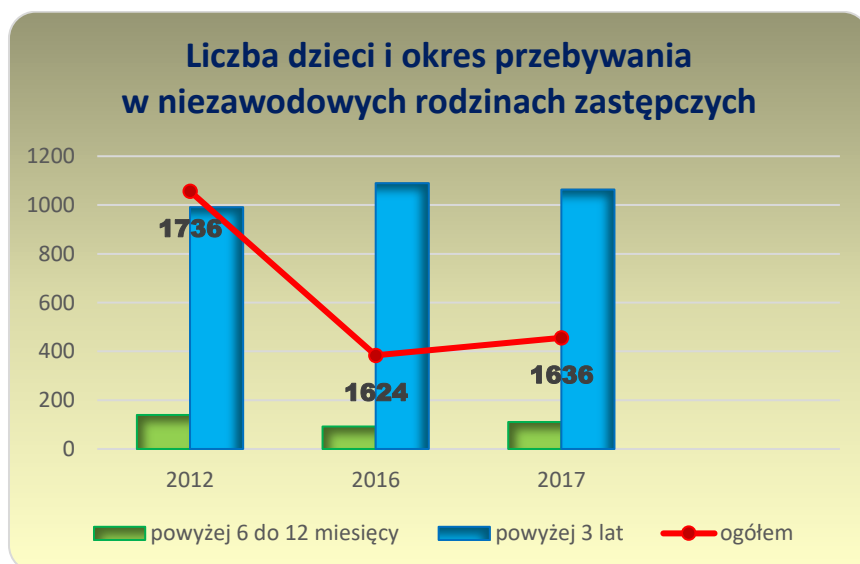
Forma pieczy	Rok	Liczba rodzin	Ogółem
Rodziny zastępcze spokrewnione	2012	2 772	3 687
	2016	2 910	3743
	2017	2 800	3 603
Rodziny zastępcze niezawodowe	2012	1 324	1 736
	2016	1254	1 624
	2017	1262	1 636
Rodziny zastępcze zawodowe	2012	93	591
	2016	106	487
	2017	110	511
<i>o charakterze pogotowia rodzinnego</i>	2012	47	178
	2016	40	122
	2017	36	119
<i>Specjalistyczne</i>	2012	17	37
	2016	16	38
	2017	16	38
Rodzinne domy dziecka	2012	13	62
	2016	42	256
	2017	43	271

Wykres 4. Liczba dzieci i okres przebywania w spokrewnionych rodzinach zastępczych

Liczba dzieci w spokrewnionych rodzinach zastępczych w 2016 r wzrosła o 2% w porównaniu z rokiem 2012. Na koniec 2017 roku liczba dzieci zmalała i wynosiła o 4% mniej niż w roku ubiegłym.

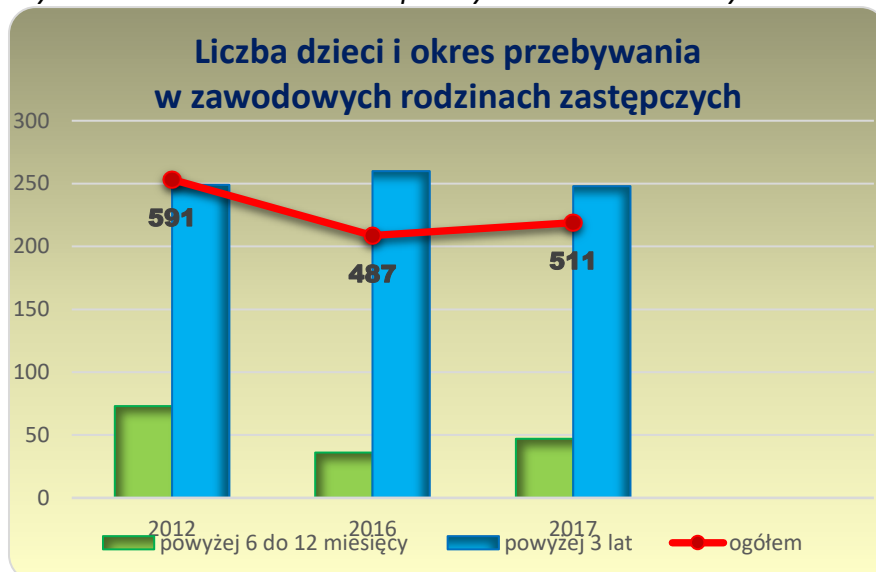

Wykres 5. Liczba dzieci i okres przebywania w niezawodowych rodzinach zastępczych

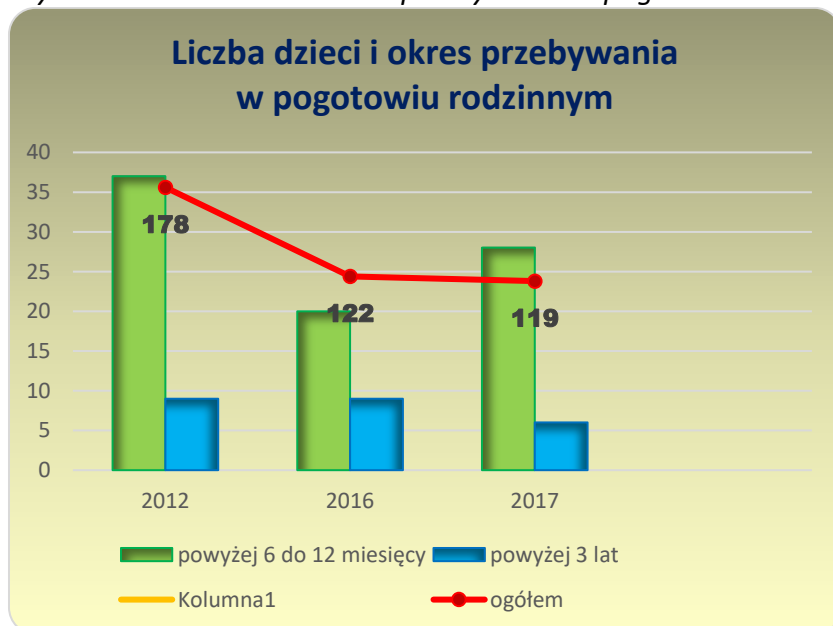
Liczba dzieci w niezawodowych rodzinach zastępczych w 2016 r zmalała o 6% w porównaniu z rokiem 2012. Na koniec 2017 roku liczba dzieci nieznacznie wzrosła i wynosiła o niecały 1% więcej niż w roku ubiegłym, natomiast w porównaniu z 2012 rokiem zmalała o niecałe 6%.

Wykres 6. Liczba dzieci i okres przebywania w zawodowych rodzinach zastępczych

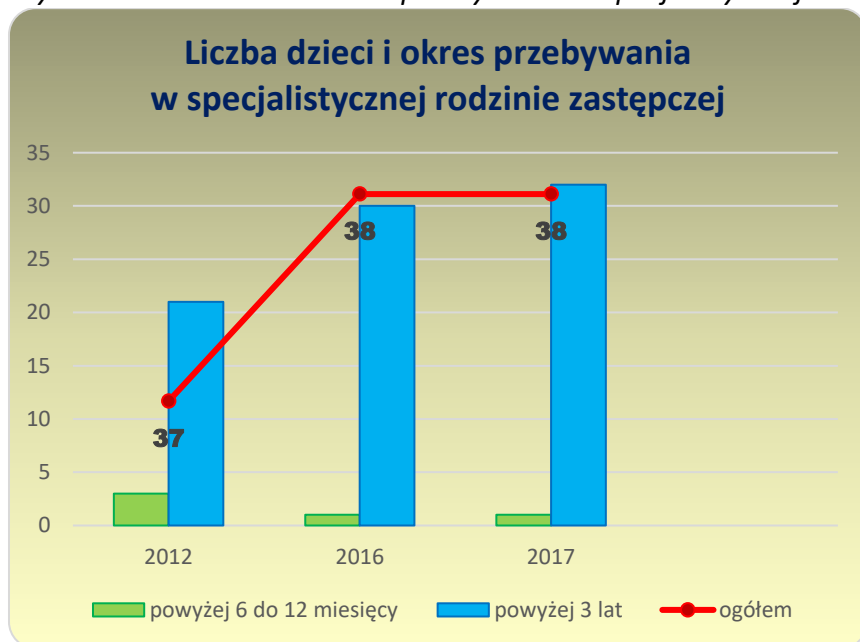
Liczba dzieci w zawodowych rodzinach zastępczych w 2016 r. zmalała o 18% w porównaniu z rokiem 2012. Na koniec 2017 roku liczba dzieci wzrosła o 5% w stosunku do roku ubiegłego, natomiast w porównaniu z 2012 rokiem zmalała o 14%.

Wykres 7. Liczba dzieci i okres przebywania w pogotowiu rodzinnym

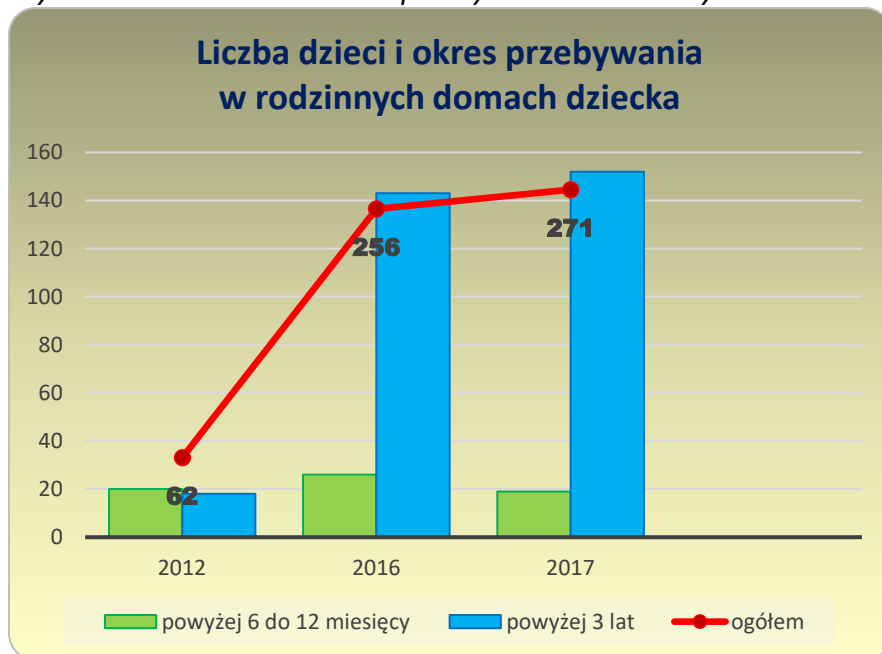
Liczba dzieci w rodzinach zastępczych o charakterze pogotowia rodzinnego w roku 2016 zmalała o 31% w porównaniu z rokiem 2012. Na koniec 2017 roku nadal malała i wynosiła mniej o 2% niż w roku ubiegłym, natomiast w porównaniu z 2012 rokiem zmalała o 33%.

Wykres 8. Liczba dzieci i okres przebywania w specjalistycznej rodzinie zastępczej

Liczba dzieci w rodzinach zastępczych zawodowych specjalistycznych w 2012 roku wynosiła 37. W roku 2016 wzrosła o jedno dziecko i wynosiła 38. W 2017 roku liczba dzieci nie uległa zmianie

Wykres 9. Liczba dzieci i okres przebywania w rodzinnych domach dziecka

W rodzinnych domach dziecka w 2012 roku przebywało 62 dzieci. Intensywny rozwój tej formy pieczy zastępczej nastąpił w latach następnych; w 2016 r. przebywało już 256 dzieci, natomiast w 2017 r. nastąpił wzrost o 6% w porównaniu z rokiem ubiegłym.

Tabela 7. Wiek dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej

Wyszczególnienie	Rok	RZS	RZN	Rodziny zastępcze zawodowe ogółem	RZPR	RZS	Rodzinne domy dziecka
Dzieci w pieczy zastępczej w wieku:	2012	3 687	1 736	591	178	37	62
	2016	3 743	1 624	487	122	38	256
	2017	3 603	1 636	511	119	38	271
poniżej 1 roku	2012	22	17	34	30	1	3
	2016	16	13	30	22	2	6
	2017	25	19	27	17	0	17
od 1 roku do 3 lat	2012	216	74	94	53	9	10
	2016	138	88	85	46	4	33
	2017	148	87	84	48	4	48
4- 6 lat	2012	387	153	91	28	5	15
	2016	332	123	75	27	2	39
	2017	316	133	84	28	3	44
7-13 lat	2012	1 324	690	224	52	12	20
	2016	1 326	482	158	20	18	113
	2017	1 283	495	167	20	18	113
14-17 lat	2012	1 211	580	128	15	7	12
	2016	1 104	557	97	4	5	52
	2017	1 024	518	94	5	7	45
18-24 lat	2012	527	222	20	0	3	2
	2016	827	361	42	3	7	13
	2017	807	384	55	1	6	11

Użyte skróty:

Rodziny zastępcze spokrewnione - RZS

Rodziny zastępcze niezawodowe – RZN

Rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego – RZPR

Rodziny zastępcze specjalistyczne – RZS

W rodzinach o charakterze pogotowia rodzinnego w 2012 roku najwięcej przebywało dzieci (53) w przedziale wiekowym 1-3 lat. W roku 2016 liczba zmalała o 13%. Na koniec 2017 roku liczba dzieci wzrosła o 4% w stosunku do roku ubiegłego, natomiast w porównaniu z 2012 rokiem dzieci było mniej o 9%.

W rodzinach specjalistycznych w 2012 roku przebywało najwięcej dzieci (12) w przedziale wiekowym 7-13 lat. W roku 2016 liczba dzieci wzrosła o 50%. Na koniec 2017 roku liczba dzieci pozostała na tym samym poziomie co 2016 r. i wynosiła 18. W rodzinnych domach dziecka przebywało najwięcej dzieci (113) na koniec 2016 roku w przedziale wiekowym 7-13 lat. Liczba ta wzrosła o 465 % w stosunku do roku 2012. W 2017 r. przebywało o 6% mniej dzieci w tym przedziale wiekowym w porównaniu z rokiem 2017.

2.1.1 Wsparcie rodzin zastępczych – organizator i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej

Jednym z istotnych narzędzi wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej jest wprowadzenie w powiecie szerokiej infrastruktury wspierającej. Na mocy ustawy nowa instytucja, otrzymała nazwę *organizator rodzinnej pieczy zastępczej*. Może to być wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu, podmiot z sektora pozarządowego, któremu powiat zlecił realizację tego zadania, lub też może stanowić ją zespół do spraw rodzinnej pieczy zastępczej w powiatowym centrum pomocy rodzinie.

W 2017 r. w powiatach funkcjonowały 42 instytucje organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Poniższy wykres przedstawia strukturę organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej na terenie województwa mazowieckiego wg typu podmiotu pełniącego funkcję organizatora.

Wykres 10. Podmioty pełniące funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej w 2017 r.

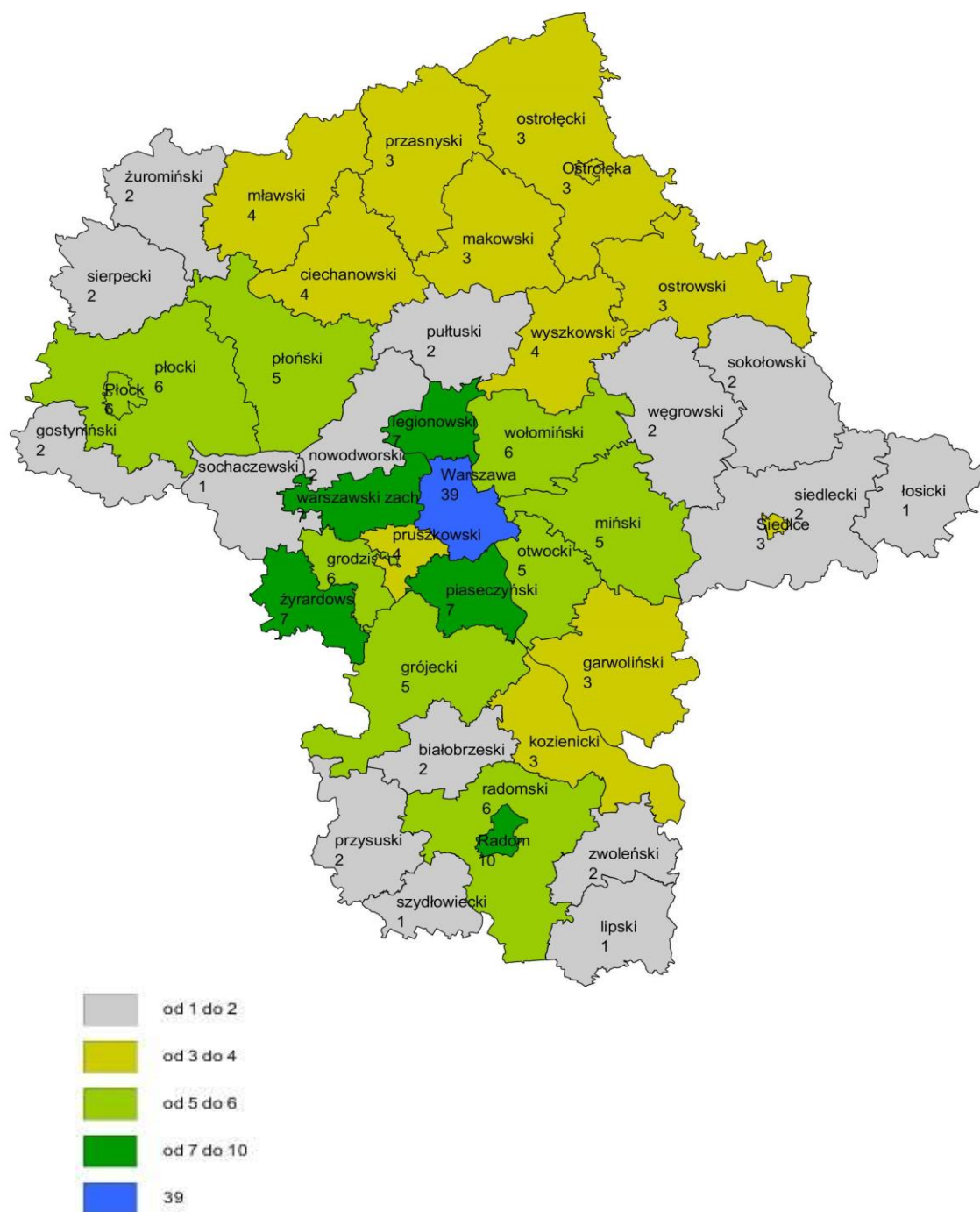

W województwie mazowieckim w miastach Płock i Ostrołęka funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej pełniły inne jednostki organizacyjne.

We wspieraniu rodzin zastępczych w codziennych obowiązkach najważniejszą rolę pełni *koordynator rodzinnej pieczy zastępczej*, zatrudniony przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

W 2017 r. pod opieką 193 koordynatorów znalazło się 3 702 rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, tj. ponad 87% ogółu podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej (udział utrzymany na poziomie 2016 r.). Pozytywnie należy ocenić wzrost liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej (6 %), natomiast ciągle potrzebne jest jeszcze intensywniejsze wsparcie fachowe osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej. Zatrudnienie koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, analogicznie do zatrudnienia asystenta rodziny jest corocznie dofinansowywane z budżetu państwa.

Rys. 1. Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w 2017 r.

2.1.2 Rekrutacja i dobór kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej

Uzyskanie statusu rodziny zastępczej wiąże się ściśle z organizacją rodzin zastępczych, w tym z naborem kandydatów i przeprowadzanym postępowaniem kwalifikacyjnym osób kandydujących. Nabór kandydatów poprzedzony jest działaniami podejmowanymi przez powiatowe centra pomocy rodzinie, promującymi rodzicielstwo zastępcze poprzez:

- prowadzenie kampanii informacyjnej na piknikach, imprezach masowych,
- plakaty, ulotki, banery, broszury, bilbordy,
- informacje zawarte na stronach internetowej jednostek,
- spot filmowy (piaseczyński)
- konkursy plastyczne,
- ogłoszenia w parafiach, lokalnej prasie, za pomocą innych mediów (radio, telewizje internetowe)
- na spotkaniach roboczych z innymi instytucjami.

Z przekazanych informacji wynika, że proces naboru kandydatów i postępowania kwalifikacyjnego podzielony został na etapy:

- 1) udzielenie wstępnych informacji kandydatowi o obowiązującej procedurze kwalifikacyjnej,
- 2) wstępna ocena spełniania warunków określonych w art. 41 i art. 42 ust. ustawy, w tym analiza sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej,
- 3) wstępna akceptacja dokonana na podstawie oceny spełniania warunków, o których mowa w art. 42 ust. 1-3 i analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej,
- 4) skierowanie na szkolenie wg programu zatwierdzonego decyzją MRPiPS,
- 5) wydanie świadectwa ukończenia szkolenia,
- 6) kwalifikacja kandydatów,
- 7) wydanie zaświadczenia kwalifikacyjnego.

2.1.3 Szkolenia do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej

Kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub do prowadzenia rodzinnego domu dziecka są obowiązani posiadać świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub prowadzonego przez ośrodek adopcyjny.

Z przedstawionych przez jednostki informacji wynika, że 29 organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej przeprowadza szkolenia we własnym zakresie, 10 współpracuje z ośrodkiem adopcyjnym, 2 współpracuje z inną jednostką, 1 powierzył zadanie publiczne do realizacji organizacji pozarządowej. Szkolenia prowadzone są według programu zatwierdzonego decyzją Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na okres 5 lat.

Tabela 8. Programy szkoleniowe w 2017 r.

Nazwa programu szkolenia	Liczba organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej szkolących wg programu
<i>PRIDE: Rodzinna opieka zastępcza</i>	22
<i>Rodzina Plus</i>	5
<i>Szansa w Rodzinie</i>	2
<i>Bliżej dziecka</i>	8
<i>Rodzina-2</i>	2
Programy autorskie	
<i>Sowa</i>	1
<i>Nadzieja Nasz Dom</i>	1
<i>Kto mnie pokocha</i>	1

W 2017 r. 5 organizatorów nie organizowano szkoleń, uzasadniając to brakiem osób chętnych bądź, z uwagi na wystarczające zasoby w zakresie rodzinnej pieczy zastępczej.

Analiza sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej kandydata, przeprowadzana jest przez organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej, natomiast w jednym przypadku wstępnej akceptacji dokonuje podmiot realizujący zadanie na zlecenie. Wstępna kwalifikacja odbywa się poprzez:

- złożenie wniosku o wszczęcie procedury kwalifikacyjnej przez kandydata,
- zebranie dokumentów o spełnieniu warunków, o których mowa w art. 42,
- odbycie wizyty środowiskowej w miejscu zamieszkania kandydata (tylko w jednym przypadku wizyta środowiskowa odbywa się podczas trwania szkolenia, w pozostałych przypadkach stanowi element wstępnej analizy, wizyta dokonywana jest przez pracowników: koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, pracownik socjalny, pedagog, inni - nieokreśleni w procedurze),
- wydanie opinii przez psychologa o posiadaniu przez kandydata predyspozycji i motywacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka,
- przeprowadzenie badań pedagogicznych i sporządzenie opinii przez pedagoga.

Na wpływ o wstępnej akceptacji kandydata mają także dodatkowe okoliczności jak:

- rozmowa wstępna, przeprowadzana zazwyczaj przez pracowników zespołu do spraw rodzinnej pieczy zastępczej, czasami dyrektora PCPR,
- złożenie dodatkowych dokumentów w postaci zaświadczeń lub oświadczeń: od lekarzy specjalistów, o zatrudnieniu, o dochodach, zaświadczenie z urzędu skarbowego w przypadku osób prowadzących działalność gospodarczą, akt małżeństwa, sentencja wyroku rozwodowego lub oświadczenie o stanie cywilnym, odpis aktu urodzenia (w przypadku osób nie będących w małżeństwie), potwierdzenia zameldowania lub prawa do lokalu, opinia z miejsca pracy, opinia dzieci własnych, opinia ze szkoły/szkół do których uczęszcza/uczęszczają dzieci biologiczne kandydatów (jeżeli dotyczy lub zgoda na wystąpienie do szkół, do których uczęszczają dzieci własne kandydatów o wydanie opinii na temat wypełniania przez nich obowiązków rodzicielskich oraz o współpracy ze szkołą), opinia (lub zgoda

kandydata na wydanie opinii) ośrodka pomocy społecznej, policji, właściwych ze względu na miejsce zamieszkania lub referencje ze środowiska (np. sąsiad, ksiądz, sąsiad, pracodawca), życiorys, kopia dokumentów potwierdzających wykształcenie, zdjęcie (aktualne, wspólne), oświadczenie o zapoznaniu się i akceptacji procedury kwalifikowania kandydatów, oświadczenie /zgoda/ na udział w badaniach psychologicznych i pedagogicznych, oświadczenie o stanie majątkowym, pozwolenie na użytkowanie budynku (protokoły z okresowych kontroli i przeglądów stanu technicznego budynku, w szczególności przewodów kominowych - dymowych, spalinowych i wentylacyjnych, instalacji grzewczej oraz innej infrastruktury technicznej wewnątrz budynku lub protokoły z okresowych kontroli i przeglądów infrastruktury technicznej służącej do właściwej eksploatacji budynku a znajdujących się poza budynkiem, jeżeli przepisy prawa tego wymagają), aktualne badania wody (jeśli woda pobierana jest ze studni), ocenie spełnienia warunków podlega również: zainstalowanie czujnika czadu w przypadku ogrzewania węglowego, zabezpieczenie balustradami schodów i balkonów, usytuowanie zewnętrznych urządzeń zabawowych na piasku lub na gąbce, właściwe zabezpieczenie szamba, oświadczenie o zaległościach i zobowiązaniach finansowych.

W 6 powiatach, procedura kwalifikacyjna obowiązywała również osobę gospodarującą z kandydatem, pomimo, że ustawodawca w art. 41 ustawy określił, że rodzinę zastępczą tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej.

Tabela 9. Podmioty odpowiedzialne za przeprowadzenie analizy osobistej, rodzinnej i majątkowej.

Podmiot odpowiedzialny	Liczba organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej
wewnętrzna komórka PCPR (zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej; dział pomocy rodzinie i interwencji kryzysowej; dział pieczy zastępczej)	16
zespół ds. kwalifikowania kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej / komisja kwalifikująca (zespół zadaniowy)	12
przedstawiciel ORPZ / pracownik PCPR	2
zespół pracowników PCPR, w tym trenerzy szkoleń	6
dyrektor PCPR, po konsultacji z zespołem ds. rodzinnej pieczy zastępczej i trenerów prowadzących szkolenie	1
Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej	2
podmiot zewnętrzny niebędący organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej	1
brak uregulowań	2

Na podstawie art. 76 ust. 4 pkt 13 ustawy, do zadań organizatora rodzinnej pieczy zastępczej należy, przeprowadzanie badań pedagogicznych i psychologicznych oraz analizy, o której mowa w art. 42 ust. 7 ustawy, tj. analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej dotyczących kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka.

Wszyscy organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej przeprowadzają badania psychologiczne w celu wydania opinii o posiadaniu predyspozycji i motywacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, stosownie do art. 42 ust. 1 pkt 5 lit. b. Jednostki wskazały, że badania psychologiczne przeprowadza psycholog w ramach swoich obowiązków, natomiast w dwóch przypadkach gwarantowane są przez podmioty zewnętrzne. Badania pedagogiczne przeprowadzane są w 22 powiatach (w 4 badania przeprowadza koordynator, pracownik socjalny, specjalista pracy z rodziną), natomiast w 20 nie uwzględniano ich we wstępnej kwalifikacji.

Następnie kandydat po otrzymaniu od organizatora rodzinnej pieczy zastępczej wstępnej akceptacji dokonanej na podstawie oceny spełniania warunków, o których mowa w art. 42 ust. 1 i 2 ustawy, kierowany jest na szkolenie. Po otrzymaniu świadectwa ukończenia szkolenia, organizatorzy przeprowadzają kwalifikację kandydata, która kończy się wydaniem zaświadczenia kwalifikacyjnego lub odmową. Proces kwalifikacyjny kandydatów opiera się na podstawie dokumentów zgromadzonych na okoliczność dokonania wstępnej oceny spełniania warunków przez kandydata, analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej, a także opinii trenerów, dodatkowych badań. Zakwalifikowanie kandydata do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, zwykle następuje w formie stanowiska zespołu lub powołanej komisji dokonującej kwalifikacji. Kilku organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej dopuściło możliwość udziału w ramach działania zespołu / komisji kwalifikującej osób z zewnątrz jak przedstawiciele sądu, poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz innych przedstawicieli instytucji mających wpływ na ocenę kandydata.

Szkolenie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej spokrewnionej można prowadzić według indywidualnego planu szkolenia, w zależności od potrzeb rodziny i dziecka, natomiast 5 organizatorów wskazało, że przeprowadza pełny proces kwalifikacyjny również w stosunku do rodzin spokrewnionych.

Tabela 10. Podmioty odpowiedzialne za kwalifikację kandydata

Podmiot odpowiedzialny	Liczba organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej
wewnętrzna komórka PCPR (zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej; dział pieczy zastępczej)	2
zespół ds. kwalifikowania kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej / komisja kwalifikująca (powołany zarządzeniem zespół zadaniowy)	30
dyrektor PCPR wraz z trenerami	3
zespół pracowników PCPR, w tym trenerzy szkoleń	2
dyrektor PCPR, po konsultacji z zespołem ds. rodzinnej pieczy zastępczej i trenerami prowadzącymi szkolenie	1
podmiot zewnętrzny niebędący organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej wraz z organizatorem	1
brak wskazanych sposobów kwalifikacji kandydatów	3

Z przesłanych informacji wynika, że proces naboru i kwalifikacji kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej i prowadzenia rodzinnego domu dziecka u ponad 71% jednostek jest uregulowany i przyjęty procedurą wewnętrzną organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Analiza jednak wykazała, że część procedur należy dopracować do obowiązujących przepisów prawa, jak również uregulować tryb odwoławczy od negatywnych ocen organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Doprowadzi to między innymi do wzmocnienia wzajemnego zaufania, podnoszenia kompetencji obu stron oraz lepszej współpracy.

Tabela 11. Realizowanie zadania - szkolenia kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka w latach 2016 – 2017.

Rok	Liczba kandydatów, którzy wystąpili o uzyskanie kwalifikacji do pełnienia funkcji rodzinnej pieczy zastępczej, w tym:				Liczba kandydatów, którym przeprowadzono badania pedagogiczno-psychologiczne oraz analizę, o której mowa w art. 42 ust. 7	Liczba kandydatów zakwalifikowanych do szkolenia	Liczba kandydatów uczestniczących w szkoleniu	Liczba kandydatów, którzy otrzymali świadectwo ukończenia szkolenia	Liczba kandydatów zakwalifikowanych do pełnienia funkcji, którzy otrzymali zaświadczenie kwalifikacyjne wydane przez ORPZ	Liczba osób, które: 1) zrezygnowały 2) nie otrzymały kwalifikacji
	Ogółem	którym sąd czasowo powierzył pełnienie funkcji rodziny zastępczej niezawodowej	kandydatów na rodzinę zastępczą niezawodową	kandydatów na rodzinę zastępczą zawodową						
2016	460	80	295	85	410	344	340	318	218	87
2017	457	114	301	42	434	312	337	264	149	94
ogółem	917	308	596	127	844	356	677	582	367	181

W 2017 roku zaobserwowano znaczny spadek osób występujących o uzyskanie kwalifikacji na rodzinę zastępczą zawodową o 49%. W tym samym roku nastąpił wzrost o 70 % wśród osób, którym sąd czasowo powierzył pełnienie funkcji rodziny zastępczej niezawodowej³ (10% wśród osób, które nie otrzymały kwalifikacji).

Elementem wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej, jest także możliwość powołania tzw. *rodziny pomocowej*. Rodziny te sprawują funkcję w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka. Nieobecność osób sprawujących funkcję rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka może być spowodowana koniecznością skorzystania z przysługującego rodzinie prawa do wypoczynku, udziałem w szkoleniach, pobytem w szpitalu lub innymi nieprzewidzianymi trudnościami czy też zdarzeniami losowymi. Funkcję rodziny pomocowej mogą pełnić inne rodziny zastępcze niezawodowe i zawodowe lub osoby prowadzące rodzinny dom dziecka, a także osoby przeszkolone do pełnienia tych funkcji oraz osoby i rodziny przygotowane do przysposobienia dziecka. Wciąż jest to mało wykorzystywana forma wsparcia. Działania wspierające i pomocowe realizowane przez jednostki przedstawia poniższa tabela.

³ Brak danych w tym zakresie przekazanych przez jedną jednostkę.

Tabela 12. Realizowane zadania – działania wspierające i pomocowe w latach 2016 - 2017

Wyszczególnienie		2016	2017	dynamika
Szkolenia mające na celu podnoszenie kwalifikacji rodzin zastępczych, wynikające z potrzeb bieżących, w tym:	liczba szkoleń (warsztatów, treningów),	172	176	wzrost o 1%
	liczba osób przeszkolonych	1503	1443	spadek o 1%
	liczba przeszkolonych rodzin spokrewnionych	699	697	spadek o 1%
Liczba osób, którym udzielono wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, w tym:	pomocy pedagogicznej,	2148	2022	spadek o 1%
	pomocy psychologicznej	3081	3242	wzrost o 1%
Liczba odbytych spotkań w ramach grup wsparcia		152	173	wzrost o 1 %
Liczba rodzin pomocowych		51	53	wzrost o 1 %
Liczba osób korzystających z poradnictwa i terapii		3102	3180	wzrost o 1 %
Liczba osób korzystających z pomocy prawnej		2977	1302	spadek o 44 %
Inne:		23	25	wzrost o 1 %
psychoterapia		0	4	
wspólnoty wyznaniowe, mediacje		4	7	
spotkania z innymi instytucjami		8	7	
terapia uzależnień, poradnictwo rodzinne		11	7	

Z powyższego wynika, że istotne będzie podniesienie poziomu współpracy i budowanie relacji między rodziną zastępczą a organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej, co powinno doprowadzić do wzmocnienia wzajemnego zaufania i dalszego podnoszenia kompetencji obu stron.

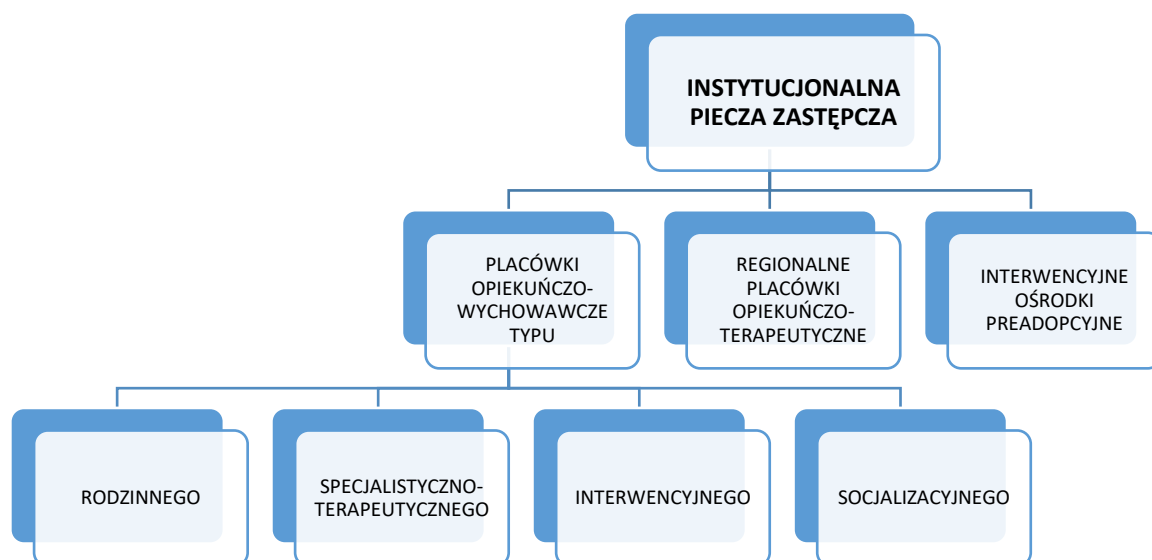
2.2 Struktura instytucjonalnej pieczy zastępczej

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie:

- placówek opiekuńczo-wychowawczych
- regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych
- interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych

Placówkę opiekuńczo-wychowawczą prowadzi powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania. Prowadzenie regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej oraz interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego należy do zadań samorządu województwa.

Schemat 2. Struktura instytucjonalnej pieczy zastępczej

Na koniec 2017 r. na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało 101 placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym 28 prowadzonych na zlecenie powiatu. Największą grupę stanowiły placówki typu socjalizacyjnego i rodzinnego, ponadto: 9 placówek łączących zadania placówek socjalizacyjnych i interwencyjnych, 3 placówki interwencyjne i 1 specjalistyczno-terapeutyczna. Na Mazowszu funkcjonuje 1 Interwencyjny Ośrodek Preadopcyjny w Otwocku prowadzony przez Fundację Rodzin Adopcyjnych, nie ma natomiast żadnej placówki regionalnej.

Tabela 13. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych

Wyszczególnienie	31.12.2012		31.12.2016		31.12.2017	
	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu
Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym placówek typu:	80	11	102	28	101	28
socjalizacyjnego	40	9	52	12	52	12
interwencyjnego	13	1	11	1	12	1
specjalistyczno-terapeutycznego	0	0	1	0	1	0
rodzinnego	39	2	44	16	43	16

W powyższej tabeli placówki łączące zadania placówek socjalizacyjnych i interwencyjnych wykazywane są dwukrotnie: w wierszu dotyczącym placówek socjalizacyjnych i interwencyjnych. W 2017 roku o 1 zwiększyła się: liczba placówek interwencyjnych oraz placówek pełniących funkcję rodzinną. Liczba placówek socjalizacyjnych i specjalistyczno-terapeutycznych od 2016 r. utrzymuje się na stałym poziomie. Od 2012 roku liczba placówek ogółem znacznie wzrosła - o 21, w tym o 17 placówek prowadzonych na zlecenie powiatu.

Wzrasta przeciętna liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych: od 1937 w 2012 roku do 1958 miejsc w 2017 r. W ostatnim roku o 24 zmniejszyła się przeciętna liczba miejsc socjalizacyjnych, o 2 miejsca w placówkach specjalistyczno-terapeutycznych i o 9 miejsc w placówkach pełniących funkcję rodzinną.

Tabela 14. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (przeciętnie)

Wyszczególnienie	31.12.2012		31.12.2016		31.12.2017	
	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu
Miejsca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (przeciętnie), z tego w placówkach typu:	1 937	304	1 989	369	1 958	369
socjalizacyjnego	1 353	204	1 494	239	1 470	239
interwencyjnego	258	5	147	6	151	6
specjalistyczno-terapeutycznego	0	0	38	0	36	0
rodzinnego	326	95	310	124	301	124

Liczba miejsc interwencyjnych w 2017 roku w stosunku do roku 2012 zmalała o ponad 69%, ale wzrosła prawie o 3% w stosunku do roku poprzedniego. Duża liczba miejsc interwencyjnych w 2012 roku była związana z możliwością łączenia typów placówek, np. socjalizacyjnego i interwencyjnego przed wejściem w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Systematycznie zmniejsza się też przeciętna liczba dzieci umieszczanych we wszystkich typach placówek opiekuńczo-wychowawczych. W 2017 roku nastąpił spadek o ponad 9% w odniesieniu do roku 2012, co obrazuje *tabela 14*. Na koniec 2017 r. pieczę instytucjonalną objętych było 1785 dzieci, w 2016 r. - 1810, a w 2012 r. 1969 dzieci.

Wzrosła liczba osób zatrudnionych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do 2016 r., zmalała natomiast w stosunku do 2012 r. Liczba osób zatrudnionych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, zajmujących się opieką i wychowaniem

od 2016 r. utrzymuje się na stałym poziomie. Wzrosła natomiast o 3,5 % w porównaniu do 2012 r.

Tabela 15. Przeciętna liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych

Wyszczególnienie	31.12.2012		31.12.2016		31.12.2017	
	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu
Dzieci umieszczone w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (przeciętnie), z tego w placówkach typu:	1 968	315	1 899	321	1 785	304
socjalizacyjnego	1 409	218	1 450	229	1 367	216
interwencyjnego	247	5	136	2	130	2
specjalistyczno-terapeutycznego	0	0	42	0	38	0
rodzinnego	312	92	271	90	250	86

Tabela 16. Zatrudnienie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych

Wyszczególnienie	31.12.2012		31.12.2016		31.12.2017	
	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu	Ogółem	w tym placówki prowadzone na zlecenie powiatu
Osoby zatrudnione w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w tym:	1 489	231	1 400	232	1 418	225
zajmujące się opieką i wychowaniem	902	151	942	147	934	147

Zwiększyła się liczba dzieci w placówkach typu socjalizacyjnego, których pobyt trwa powyżej 3 lat, zmniejszyła się natomiast w pozostałych placówkach. We wszystkich omawianych latach dzieci najkrócej przebywały w placówkach interwencyjnych. W placówkach socjalizacyjnych najwięcej dzieci przebywało powyżej 3 lat oraz powyżej 1 roku do 2 lat. W placówkach interwencyjnych najwięcej dzieci przebywało w trzech przedziałach

czasowych: do 3 m-cy, pow. 3 do 6 m-cy, pow. 6 do 12 m-cy, a najmniej pow. 3 lat. Przeważająca liczba dzieci w placówkach typu rodzinnego przebywała tam powyżej 3 lat. Szczegółowe dane dotyczące długości pobytu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych znajdują się w Tabeli 6.

Tabela 17. Okres przebywania dziecka w pieczy zastępczej

Wyszczególnienie	rok	Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej						
		ogółem	Do 3 m-cy	Pow. 3 do 6 m-cy	Pow. 6 do 12 m-cy	Pow. 1 r. do 2 lat	Pow. 2 lat do 3 lat	Pow. 3 lat
Placówki opiekuńczo-wychowawcze, z tego placówki typu:	2012	1 969	198	185	246	398	258	684
	2016	1 810	150	116	246	336	226	736
	2017	1 764	132	136	176	327	236	757
socjalizacyjnego	2012	1 370	99	109	159	306	213	484
	2016	1 400	99	89	187	272	194	559
	2017	1 351	85	96	121	271	192	586
interwencyjnego	2012	277	96	65	58	41	11	6
	2016	113	34	20	42	12	4	1
	2017	137	40	37	34	22	3	1
specjalistyczno-terapeutycznego	2012	0	0	0	0	0	0	0
	2016	39	3	1	3	8	5	19
	2017	34	1	0	5	3	7	18
rodzinnego	2012	322	3	11	29	51	34	194
	2016	258	14	6	14	44	23	157
	2017	242	6	3	16	31	34	152

Największą grupę dzieci umieszczonych w placówkach typu interwencyjnego stanowią dzieci w wieku 14-17 lat oraz 7-13 lat, natomiast w placówkach rodzinnych w wieku 7-13 lat i 14-17 lat. Regularnie zmniejsza się liczba dzieci poniżej 1 roku życia umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, natomiast liczba osób powyżej 18 r. ż. stanowi ok. 10% ogółu dzieci umieszczonych w placówkach.

Od 2012 r. nieznacznie zmniejsza się liczba dzieci do 6 r. ż. umieszczonych w placówkach socjalizacyjnych, jednak nadal stanowi prawie 10% wychowanków przebywających w tego typu placówkach.

Tabela 18. Wiek dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej

Wyszczególnienie	rok	Liczba dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu				
		ogółem	socjalizacyjnego	interwencyjnego	specjalistyczno-terapeutycznego	Rodzinnego
Dzieci w pieczy zastępczej w wieku:	2012	1 969	1 370	277	0	322
	2016	1 810	1 400	113	39	258
	2017	1 764	1 351	137	34	242
Poniżej 1 roku	2012	41	22	13	0	6
	2016	11	7	0	2	2
	2017	15	12	1	0	2
Od 1 roku do 3 lat	2012	96	70	14	0	12
	2016	79	55	1	7	16
	2017	72	48	1	9	14
4-6 lat	2012	145	86	29	0	30
	2016	141	95	4	16	26
	2017	112	73	4	10	25
7-13 lat	2012	625	426	67	0	132
	2016	582	421	37	11	113
	2017	584	418	50	13	103
14-17 lat	2012	929	664	151	0	114
	2016	808	665	69	1	73
	2017	801	650	81	0	70
18-24 lat	2012	133	102	3	0	28
	2016	189	157	2	2	28
	2017	180	150	0	2	28

Najczęściej dzieci były umieszczane w placówkach opiekuńczo-wychowawczych z powodu:

- uzależnienia rodziców – 48% dzieci umieszczonych z tego powodu w 2012 roku, w 2015 – 46%, w 2016 – 51%, w 2017 – 52%
- bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – odpowiednio 27%, 31%, 25%, 28%
- przemocy w rodzinie – 6% w 2012 i 2016 r., 7% w 2015 r., 5% w 2017 r.

W 2017 r. zauważalny jest znaczący wzrost, w stosunku do roku poprzedniego, liczby dzieci umieszczonych w placówkach z powodu bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Dzieci umieszczane były między innymi także z powodu: sieroctwa i półsieroctwa, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby co najmniej jednego z rodziców lub nieodpowiednich warunków mieszkaniowych.

W placówkach opiekuńczo-wychowawczych z powodu ubóstwa oraz bezrobocia zostało umieszczonych mniej niż 1% dzieci w każdym roku.

Tabela 19. Napływ dzieci do pieczy zastępczej

Wyszczególnienie	Rok	Liczba dzieci				
		w RZS	w RZN	w RZZ	w rodzinnych domach dziecka	w instytucjonalnej pieczy zastępczej
Liczba dzieci do 18 roku życia umieszczonych w pieczy zastępczej	2012	497	340	309	71	1103
	2016	441	273	230	85	702
	2017	237	146	127	44	278

Każdego roku zmniejsza się liczba dzieci umieszczanych w instytucjonalnej pieczy zastępczej, od 1103 w 2012 r. do 278 w 2017 r., czyli o ponad 25%. W 2017 r. spadek ten wyniósł prawie 40% w stosunku do roku poprzedniego.

Jeszcze większą tendencję spadkową obserwuje się w przypadku rodzinnych domów dziecka, od 2012 r. – prawie 62%, w 2017 r. prawie 52% w stosunku do roku poprzedniego.

Tabela 20. Odpływ dzieci z pieczy instytucjonalnej

Wyszczególnienie	Rok	Liczba dzieci z poprzednich okresów, które ubyły w okresie sprawozdawczym (tj. od lipca do grudnia), z tego:				
		z RZS	z RZN	z RZZ	z rodzinnych domów dziecka	z instytucjonalnej pieczy zastępczej
Dzieci do 18 roku życia	2012	160	130	209	21	870
	2016	201	119	221	59	672
	2017	119	89	121	38	237
Dzieci powyżej 18 roku życia	2012	234	66	14	2	238
	2016	240	101	22	10	255
	2017	195	72	13	4	121

W 2017 r. nastąpił duży odpływ dzieci do 18 roku życia z placówek opiekuńczo-wychowawczych i wyniósł ponad 35% w stosunku do roku poprzedniego oraz ponad 27% w stosunku do roku 2012. Natomiast odpływ dzieci powyżej 18 r.ż. w stosunku do 2016 r. wyniósł ponad 47 %, a do roku 2012- prawie 51%

W 2017 roku, w stosunku do 2016 r. zmniejszył się odpływ dzieci z rodzinnych domów dziecka.

2.2.1 Standardy instytucjonalnej pieczy zastępczej

Standardy dotyczące placówek opiekuńczo-wychowawczych zostały określone w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998). Standardy określają m. in. limity liczby miejsc w placówce, wiek dzieci umieszczanych i przebywających w pieczy instytucjonalnej a także warunki, które muszą spełniać budynki przeznaczone na placówki.

Tabela 21. Powody umieszczenia dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Wyszczególnienie	31.12.2012					31.12.2016 r.					31.12.2017 r.				
	ogółem	S	I	S-T	R	ogółem	S	I	S-T	R	ogółem	S	I	S-T	R
Dzieci umieszczone w pieczy zastępczej, z tego na skutek:	1969	1370	277	0	322	1784	1381	110	39	254	1741	1336	133	34	238
Sieroctwa	29	20	1	0	8	23	20	3	0	0	8	8	0	0	0
Pólsieroctwa	81	57	5	0	19	65	55	0	0	10	30	20	0	0	10
uzależnienia rodziców, w tym:	949	670	90	0	189	925	693	43	18	171	914	703	55	17	139
od alkoholu	944	668	88	0	188	921	692	43	17	169	903	697	54	16	136
przemocy w rodzinie	118	76	22	0	20	102	78	5	2	17	87	69	8	2	8
bezzradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	531	376	92	0	63	454	357	52	8	37	479	365	54	4	56
niepełnosprawności co najmniej jednego z rodziców	44	39	0	0	5	36	30	0	3	3	38	28	4	4	2
długotrwałej lub ciężkiej choroby co najmniej jednego z rodziców	46	41	1	0	4	60	48	0	3	9	50	37	1	1	11
Ubóstwa	12	10	2	0	0	17	17	0	0	0	0	0	0	0	0
Bezrobocia	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	1	1	0	0	0
nieodpowiednich warunków mieszkaniowych	31	21	8	0	2	8	6	2	0	0	17	15	2	0	0
pobytu za granicą co najmniej jednego z rodziców (praca zarobkowa)	5	4	0	0	1	4	3	1	0	0	12	9	2	0	1
Inne	123	56	56	0	11	86	70	4	5	7	105	81	7	6	11

Tabela 22 Napływ dzieci z terenu własnego i innego powiatu do pieczy zastępczej w 2016 i 2017 r.

Wyszczególnienie	Rok	Liczba dzieci						
		rodziny zastępcze spokrewnione	rodziny zastępcze niezawodowe	rodziny zastępcze zawodowe	rodzinne domy dziecka	placówki opiekuńczo - wychowawcze typu rodzinnego	placówki opiekuńczo-wychowawcze innych typów	ogółem
Napływ dzieci z terenu własnego powiatu do form pieczy zastępczej na terenie własnego powiatu	2016	228	150	197	90	42	502	1208
	2017	383	203	217	84	34	457	1 378
Napływ dzieci z terenu własnego powiatu do form pieczy zastępczej na terenie innego powiatu	2016	33	32	13	4	4	60	146
	2017	37	57	8	6	14	86	208
Napływ dzieci z terenu innych powiatów do form pieczy zastępczej na terenie własnego powiatu	2016	47	79	30	10	9	142	317
	2017	67	83	18	5	5	128	306
Napływ dzieci w wieku 7- 10 lat w 2017 r.	2016	X	X	X	X	X	83	83
	2017	X	X	X	X	X	100	100

Analiza wykazuje stałą, choć niewielką tendencję do zmniejszania się liczby dzieci umieszczanych w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Obserwowalny jest spadek liczby dzieci, które w pieczy przebywają z powodu przemocy w rodzinie: ze 118 w 2012 r., 102 w 2016 r. i 87 r. w roku 2017.

W 2017 r. zwiększyła się liczba dzieci umieszczonych w pieczy na skutek bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych: 454 dzieci w 2016 r. do 479 przypadków w 2017 r. W 2017 r. do 0 spadła liczba dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych z powodu ubóstwa.

Tabela 23. Standardy dotyczące wieku i liczby dzieci w placówce

Wyszczególnienie	liczba dzieci/działania w 2016 r. (stan na 31.12.2016 r.)	liczba dzieci/działania w 2017 r. (stan na 31.12.2017 r.)
Liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej umieszczonych ponad limit określony w ustawie wg przyczyn umieszczenia:	31	41
umieszczenie w trybie interwencyjnym	10	8
umieszczenie licznego rodzeństwa	11	14
brak miejsc w pieczy rodzinnej	0	15
brak miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej	1	2
zwiększenie limitu z powodu umieszczenia dzieci w innej instytucji zgodnie z art. 95 ust. 3a	9	2
Działania podejmowane w celu dojścia do standardu odnoszącego się do liczby dzieci w placówkach opiekuńczo- wychowawczych, w tym:	X	X
przekierowanie dzieci do już istniejących form pieczy tj.: placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego lub rodzinnej pieczy zastępczej	3/42	4/42
pozyskiwanie kandydatów do sprawowania pieczy rodzinnej	3/42	6/42
przekształcenie rodzin zastępczych w rodzinne domy dziecka (zwiększenie liczby miejsc)	1/42	1/42
umieszczenie dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej na terenie innego powiatu	2/42	4/42
umieszczenie dziecka w rodzinnej formie pieczy zastępczej na terenie innego powiatu	2/42	3/42
pozyskanie funduszy zewnętrznych na rozwój rodzinnej pieczy zastępczej	0/42	1/42
pozyskanie funduszy zewnętrznych na przekształcenie placówek opiekuńczo - wychowawczych w placówki do 14 dzieci	0/42	0/42

Liczba dzieci poniżej 7 roku życia przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wg przyczyn:	182	160
pobyt wraz z małoletnią matką	7	12
z powodu stanu zdrowia	30	26
pobyt ze starszym rodzeństwem	106	59
inny ważny przypadek (art. 95 ust 2)	7	9
brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej	13	31
postanowienie sądu niezgodne z art. 231 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej	19	23
Działania podjęte w stosunku do dzieci wymienionych w pkt 3, w celu dojścia do standardu odnoszącego się do wieku dzieci w placówkach opiekuńczo - wychowawczych:	138	164
przekierowanie dziecka do placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego lub rodzinnej pieczy zastępczej	16	16
umieszczenie dziecka w rodzinnej formie pieczy zastępczej na terenie innego powiatu	5	3
kwalifikacja dziecka do adopcji	56	70
powrót dziecka do rodziny biologicznej	56	65
utworzenie nowego miejsca w rodzinnej pieczy zastępczej	0	0
opuszczenie placówki wraz z usamodzielnionymi matkami	5	10
Liczba dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo - wychowawczych na podstawie art. 37 ust 2	152	134
Liczba dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w wieku 7-10 lat	31	179
Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym:	10	69
liczba placówek spełniających standard liczby dzieci nie większej niż 14.	11	40

Zmniejszyła się liczba dzieci poniżej 7 roku życia umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej: z 182 w 2016 r. do 160 w roku 2017, lecz jednocześnie zwiększyła się liczba dzieci, które zostały skierowane do pieczy instytucjonalnej ze względu na brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej (z 13 w 2016 r. do 31 w 2017 r.).

Zwiększyła się ze 138 do 164 liczba działań związanych ze zmianą formy pieczy instytucjonalnej na inną (umieszczenie w pieczy rodzinnej, przysposobienie) lub powrotem do rodziny biologicznej.

Ważnym aspektem osiągnięcia standaryzacji placówek opiekuńczo-wychowawczych jest funkcjonowanie (według stanu na dzień 31.12.2017 r.) 31 placówek opiekuńczo-wychowawczych mieszczących się na jednej nieruchomości gruntowej lub w jednym budynku z innymi jednostkami organizacyjnymi, w tym:

- 22 placówki działają w ramach centrum administracyjnego do obsługi administracyjnej i organizacyjnej (3 placówki mieszczą się w jednym budynku z inną placówką opiekuńczo-wychowawczą);
- 3 placówki działają na jednej nieruchomości wspólnie z jednostką organizacyjną pomocy społecznej, w tym 2 w jednym budynku;
- 1 placówka mieści się w jednym budynku z specjalnym ośrodkiem szkolno-wychowawczym.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, placówka opiekuńczo-wychowawcza powstała przed dniem wejścia w życie ww. ustawy może funkcjonować na dotychczasowych zasadach do 31 grudnia 2019 r. Po upływie tego terminu placówki będą mogły prowadzić działalność, jeśli spełnią wymagania określone w art. 106 ust. 2a ustawy. Znaczy to, że placówka opiekuńczo-wychowawcza nie może mieścić się na jednej nieruchomości gruntowej ani w jednym budynku m.in. z zapewniającymi całodobową opiekę: jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi, specjalnymi ośrodkami wychowawczymi, młodzieżowymi ośrodkami socjoterapii, innymi jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Jednocześnie zgodnie z przepisem art. 106 ust. 3 i 3a ustawy o wspieraniu pieczy zastępczej wojewoda może zezwolić na funkcjonowanie w jednym budynku wielorodzinnym lub na jednej nieruchomości więcej niż jednej placówki opiekuńczo-wychowawczej.

Zgodnie z art. 230 ust. 1 ustawy liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, które z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stały się placówkami typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego nie może być wyższa niż 30, nie dłużej niż do dnia 1 stycznia 2021 r. Docelowo liczba dzieci umieszczonych w tych placówkach powinna być nie większa niż 14.

Na dzień 31.12.2017 r. 30 i więcej miejsc posiadało:

- 21 placówek socjalizacyjnych, w tym 10 mieszczących się w budynku głównym z 30 miejscami i w 8-14 osobowych mieszkaniach;
- 4 placówki interwencyjne;
- 5 placówek łączących zadania, w tym 3 funkcjonujące w budynku głównym na 30 miejsc i mieszkaniach.

A zatem należy podjąć działania zmierzające do zmniejszenia liczby wychowanków w placówkach w terminie określonym w ustawie.

Z dniem 1 października 2017 r. weszła w życie *ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym* (Dz. U. z 2016 r. poz. 862). Jednym ze środków ochrony przeciwdziałających zagrożeniom jest Rejestr Sprawców Przestępstw na tle Seksualnym, prowadzony przez Ministra Sprawiedliwości. W oparciu

o art. 21 ww. ustawy, przed nawiązaniem z osobą stosunku pracy lub przed dopuszczeniem osoby do innej działalności związanej m.in. wychowaniem lub opieką nad małoletnimi pracodawcy lub inni organizatorzy są zobowiązani do uzyskania informacji, czy dane tej osoby są zamieszczone w Rejestrze (z dostępem ograniczonym). W ww. Rejestrze powinny być sprawdzane, przed podjęciem pracy, również osoby zatrudnione w jednostkach organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, których zakres obowiązków nie obejmuje zadań związanych bezpośrednio z opieką i wychowaniem, ale mogą mieć kontakt z dziećmi przebywającymi w tych jednostkach. Stosowanie się pracodawców do ww. uregulowań prawnych istotnie wpływa na bezpieczeństwo dzieci objętych pieczą zastępczą.

Istotnym problemem jest brak na terenie mazowieckiego regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, której prowadzenie jest zadaniem własnym samorządu województwa. Powoduje to umieszczanie dzieci w placówkach innego typu a także w jednostkach organizacyjnych, które funkcjonują poza systemem pieczy zastępczej.

Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych zmniejszyła się o 1 w stosunku do roku 2016. Brak placówek opiekuńczo-wychowawczych w 11 powiatach skutkuje kierowaniem dzieci do placówek na terenie innych powiatów. W tej sytuacji kontakt oraz współpraca z rodziną biologiczną wychowanek jest znacznie utrudniona. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do roku ubiegłego zmalała o 31.

Można również zauważyć, że zarząd powiatu w niewystarczającym zakresie sprawuje kontrolę m.in. nad placówkami opiekuńczo-wychowawczymi w oparciu o art. 38b. 1 ww. ustawy.

3. ADOPCJA

Adopcja to uznanie dziecka innych rodziców, za własne, skutkuje powstaniem takiego samego stosunku jak między rodzicami i dziećmi biologicznymi. Przysposobić można wyłącznie osobę małoletnią, która posiada uregulowaną sytuację prawną (zrzeczenie się lub pozbawienie władzy rodzicielskiej, śmierć rodziców). Informacje o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających, mogą zgłaszać do ośrodków adopcyjnych rodzice, podmiot leczniczy, organizator rodzinnej pieczy zastępczej, dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego oraz inna instytucja lub osoba, które powzięły informację o dziecku uzasadniającą zakwalifikowanie dziecka do przysposobienia.

Prowadzeniem procedur przysposobienia oraz przygotowywaniem osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka zajmują się ośrodki adopcyjne.

Zgodnie z art. 184 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych jest zadaniem zleconym z zakresu administracji rządowej realizowanym przez samorząd województwa lub podmiot, któremu samorząd województwa zlecił realizację tego zadania. Wojewoda prowadzi kontrolę nad realizacją zadań z zakresu adopcji oraz przekazuje marszałkowi

województwa dotację z budżetu państwa na organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych.

W województwie mazowieckim zadanie realizuje Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej oraz na jego zlecenie Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Diecezja Warszawsko-Praska i Caritas Diecezji Radomskiej. W 2016 r. 15% ośrodków adopcyjnych było zlokalizowanych na terenie Mazowsza. Obecnie funkcjonuje tu 9 ośrodków adopcyjnych: Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie wraz z 5 oddziałami zamiejscowymi w Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku, Radomiu i Siedlcach oraz Ośrodek Adopcyjny TPD, Katolicki Ośrodek Adopcyjny oraz Katolicki Ośrodek Adopcyjny przy Caritas Diecezji Radomskiej.

W związku z wprowadzonymi w 2017 r. przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej ograniczeniami w zakresie adopcji związanej ze zmianą dotychczasowego miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie sprawy dotyczące przysposobienia międzynarodowego prowadzi wyłącznie Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie. Do roku 2017 na terenie województwa funkcjonowały łącznie 3 ośrodki upoważnione do prowadzenia spraw z zakresu adopcji zagranicznych: Katolicki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie, Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie oraz Krajowy Ośrodek Adopcyjny TPD w Warszawie (obecnie nie funkcjonuje).

Od 2014 r. do zadań ośrodków adopcyjnych należy także prowadzenie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz dla kandydatów do pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego.

Dane przekazywane przez samorząd województwa w sprawozdaniu rzeczowo-finansowym z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej pozwalają określić m.in. liczbę adopcji, wiek dzieci przysposobionych, a także miejsce pobytu dziecka przed przysposobieniem. W niniejszym opracowaniu zostały porównane sprawozdania z 2016 i 2017 r. a także liczba adopcji krajowych i międzynarodowych w 2012 r.

Tabela 24. Liczba dzieci przysposobionych

rok	Dzieci przysposobione w przysposobieniu		
	krajowym	międzynarodowym	ogółem
2012 *	159	152	311
2016	316	308	624
2017	295	168	463

*Dane za II półrocze 2012 r.

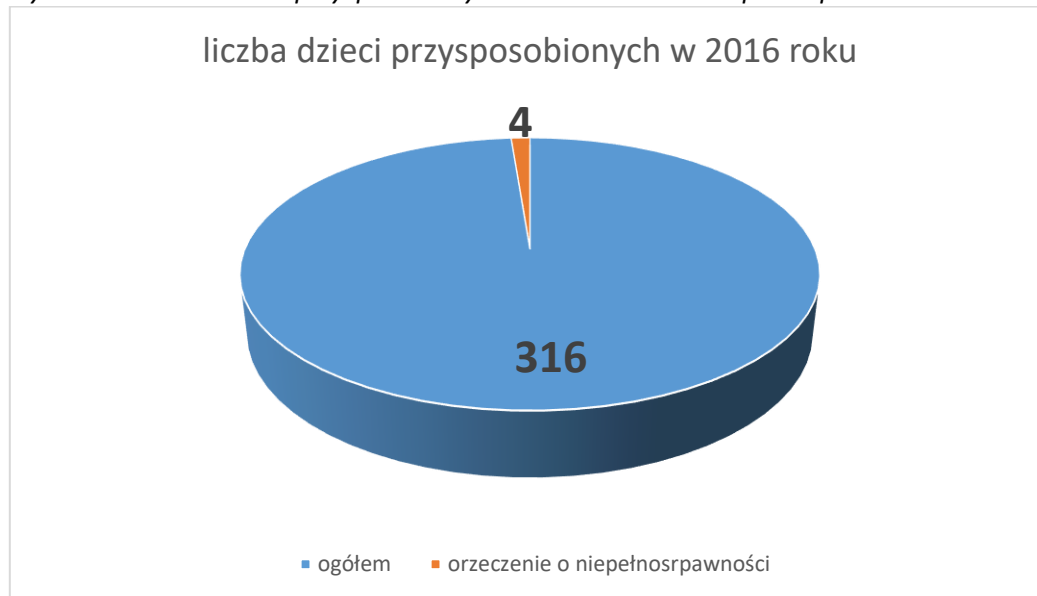
W 2017 r. ogólna liczba adopcji spadła o 26%, w stosunku do roku poprzedniego. Blisko o połowę zmniejszyła się liczba dzieci przysposobionych w przysposobieniu międzynarodowym (o 45%) oraz o 7% w przysposobieniu krajowym.

Tabela 25. Wiek dzieci przysposobionych (w przysposobieniu krajowym)

Rok	Wiek dzieci przysposobionych				
	Poniżej 1 roku	Od 1 roku do 4 lat	Od 5 do 9 lat	10 i więcej lat	Ogółem
2016	83	96	78	59	316
2017	50	105	93	47	295

Największą grupę wśród dzieci przysposobionych, zarówno w 2016 jak i w 2017 r., stanowiły dzieci w wieku od 1 roku do 4 lat - odpowiednio 30% i 36%, natomiast najmniejszą grupę stanowiły dzieci powyżej 10 lat - odpowiednio 19% i 16%. W 2017 r. spadł odsetek dzieci adoptowanych przed ukończeniem 1 roku życia - 26% w 2016 r. i 17 % w 2017 r. Wzrosła natomiast liczba adopcji dzieci w wieku od 5 do 9 lat z 25% do 32%.

Wykres 11. Liczba dzieci przysposobionych z orzeczeniem o niepełnosprawności w 2016 r.

Wykres 12. Liczba dzieci przysposobionych z orzeczeniem o niepełnosprawności w 2017 r.

W 2016 r. dzieci przysposobione z orzeczeniem o niepełnosprawności stanowiły 1% z ogólnej liczby dzieci przysposobionych, natomiast w 2017 r. 2%.

Tabela 26. Dzieci przysposobione według miejsca pobytu

rok	Dzieci według miejsca pobytu przed przysposobieniem			
	w pieczy instytucjonalnej	w rodzinnej pieczy zastępczej	w rodzinie biologicznej	ogółem
2016	93	126	97	316
2017	66	136	93	295

Spośród wszystkich dzieci przysposobionych największą grupę stanowiły dzieci, które przed adopcją przebywały w rodzinnej pieczy zastępczej - 40% w 2016 r. i 46% w 2017 r. W 2017 r. spadł odsetek dzieci, które przed adopcją były umieszczone w pieczy instytucjonalnej z 29% do 22%. Na stałym poziomie utrzymuje się odsetek dzieci przebywających przed przysposobieniem w rodzinie biologicznej – 31% i 32% w 2016 r. i 2017 r.

4. PROGRAM „RODZINA 500 PLUS” W PIECZY ZASTĘPCZEJ

W ramach wprowadzonego od 1 kwietnia 2016 r. Programu „Rodzina 500 plus” dzieciom znajdującym się w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego przysługuje świadczenie wychowawcze w wysokości 500 zł miesięcznie. Zostało ono wprowadzone do systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w formie dodatku do otrzymywanych przez rodziny zastępcze osoby prowadzące rodzinne domy dziecka świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, natomiast w przypadku placówek typu rodzinnego – dodatku do zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka.

Dodatek wychowawczy przysługuje na każde dziecko do ukończenia 18. roku życia i umieszczone w rodzinie zastępczej lub w rodzinnym domu dziecka, bez względu na kryterium dochodowe. Jest on udzielany na wniosek rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka, na pokrycie kosztów utrzymania dziecka umieszczonego w pieczy.

W przypadku placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego dodatek przysługuje do zryczałtowanej kwoty środków finansowych na utrzymanie dziecka w tej placówce. Dodatek ten przysługuje na wniosek dyrektora placówki.

W woj. mazowieckim od 1 stycznia do 31 grudnia 2017 r. na realizację dodatków wychowawczych i dodatków do zryczałtowanej kwoty wraz z kosztami obsługi przekazano łącznie 29,9 mln zł (w 2016 r. – 22,7 mln zł). Wydatki na dodatki wychowawcze wynosiły 28,2 mln zł, a na dodatki do zryczałtowanej kwoty 1,3 mln zł.

W grudniu 2017 r. ze świadczenia skorzystało 4 995 dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, natomiast w okresie kwiecień-grudzień 2016 r. – 5003 wychowanków.

5. PODSUMOWANIE

W latach 2012-2017 wojewoda oprócz wykonywania działań kontrolnych, monitorował realizację działań podejmowanych przez gminy i powiaty z zakresu wspierania rodziny i pieczy zastępczej, w tym: realizacji 3-letnich programów wspierania rodziny i pieczy

zastępczej oraz tworzenia i rozwoju systemu opieki nad dzieckiem i rodziną. W 2017 roku przeprowadzono 66 kontroli. Działalność większości jednostek oraz zakres podejmowanych przez nie rozwiązań oceniono pozytywnie, niemniej jednak konieczne było wydanie 488 zaleceń, wniosków i uwag pokontrolnych. Najpoważniejszą nieprawidłowością był brak zapewnienia przez gminę rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wsparcia i pomocy w formie asystenta rodziny. Z dokonanych ustaleń wynika, że:

- większość uchwalonych programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej nie była poddawana ewaluacji i ocenie na okoliczność przyjętych do realizacji celów,
- brak planowania długofalowego, opartego na współpracy pomiędzy różnymi podmiotami (gminy i powiatu) w zakresie konkretnych, zdiagnozowanych wcześniej potrzeb,
- można zauważyć jeszcze brak efektywnej współpracy przy realizacji zadań gminy i powiatu na rzecz dziecka w pieczy zastępczej i jego rodziny biologicznej,
- nie wszystkie jednostki wdrożyły standardy identyfikowania i monitorowania rodzin z dziećmi, które przeżywają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej,
- o blisko 97 % wzrosła liczba zatrudnionych asystentów rodziny (w stosunku do 2012 r.), a tym samym liczba rodzin korzystających z ich usług, jednak liczba asystentów rodziny wydaje się wciąż niewystarczająca, co ma z pewnością przełożenie na skuteczność oddziaływań profilaktycznych w gminnych systemach wsparcia dla rodzin,
- osoby wykonujące zadania asystenta rodziny i koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej posiadały wymagane kwalifikacje oraz uczestniczyły w szkoleniach i podnosiły swoje kwalifikacje,
- na koniec 2017 r. działało 219 placówek wsparcia dziennego, jednak nie wszystkie gminy uregulowały jeszcze ich działalność stosownie do obowiązujących przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- nadal brak upowszechnienia pomocy w formie rodzin wspierających i rodzin pomocowych,
- obserwuje się nadal niewystarczające wsparcie specjalistyczne ukierunkowane na konkretne problemy występujące w rodzinach biologicznych i dzieci w pieczy zastępczej,
- istotne jest prowadzenie rzetelnej i pogłębionej analizy danych na temat wspierania rodziny i pieczy zastępczej, ponieważ powinny one dostarczać dokładnej informacji i być podstawą do opracowania efektywnych programów,
- organizator rodzinnej pieczy zastępczej powinien wypracować standard budowania relacji między rodziną zastępczą, którego celem jest rozwój form współpracy i wsparcia, prowadzący do wzmocnienia wzajemnego zaufania (plan rozwoju i pracy z rodziną zastępczą, powinien być oparty na podnoszeniu jej kompetencji oraz współpracy z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, diagnoza rodziny wskaże natomiast możliwości przyjmowania kolejnych dzieci, ponadto ustalone będą plany urlopowe i potrzeby szkoleniowe),
- należałoby wdrożyć standard monitoringu i kontroli w procesie organizowania pieczy zastępczej w kierunku poszukiwania najlepszych rozwiązań w różnych sytuacjach, a prowadzona w tym zakresie dokumentacja i dokonane oceny z ustaleń byłyby transparentne i jawne oraz w sposób konstruktywny przekazywane między innymi rodzinom zastępczym,
- nadal należy wypracowywać standard pracy asystenta rodziny i koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, uwzględniający w szczególności wykonywanie jego obowiązków (ustalenie proporcji ok. 70% praca w terenie, 30% praca w biurze),

- pomimo prowadzenia działań promujących ideę rodzicielstwa zastępczego, powiaty nadal sygnalizują brak kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej,
- organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej powinni dbać o dobry wizerunek i wdrażać transparentne standardy postępowania wpływające na wydanie opinii o posiadaniu przez osoby predyspozycji i motywacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, a na dalszym etapie również uzyskanie zaświadczenia kwalifikacyjnego,
- należy dbać o jakość prowadzonych szkoleń dla kandydatów do rodzicielstwa zastępczego, które powinny być odpowiedzią na rzeczywiste potrzeby i zawierać poszerzone moduły ustalone w trakcie lub w danych okolicznościach.

Zakres kontroli w placówkach opiekuńczo-wychowawczych obejmował w szczególności przestrzeganie standardów opieki i wychowania oraz działań podejmowanych na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej. Nieprawidłowości dotyczyły m.in.:

- stanu pomieszczeń i wyposażenia zapewniającego dzieciom właściwe warunki w pokojach mieszkalnych;
- realizacji postanowień sądów (przyjmowania do placówki dzieci na podstawie orzeczenia sądu zgodnie z art. 35 ust. 1 ustawy oraz skierowania powiatu, o którym mowa w § 2 ust 1 *rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej*);
- braku otrzymywania przez dziecko co miesiąc kwoty pieniężnej do własnego dysponowania, zgodnie z § 18 ust. 1 pkt 8 ww. rozporządzenia;
- braku zapewnienia wszystkim dzieciom przez całą dobę swobodnego dostępu do podstawowych produktów spożywczych i napojów, zgodnie z § 18 ust. 1 pkt 9 ww. rozporządzenia;
- realizacji § 12 pkt 2 ww. rozporządzenia w zakresie prowadzenia zapisów w dokumentacji na potwierdzenie dokonywania obchodów nocnych;
- prowadzenia planów pomocy dziecku i ich modyfikacji, zgodnie z § 15 rozporządzenia;
- prowadzenia arkusza badań i obserwacji psychologicznych oraz pedagogicznych;
- prowadzenia karty udziału w zajęciach prowadzonych przez pedagoga, psychologa lub osobę prowadzącą terapię, określonego w § 17 ust. 1 pkt 3 ww. rozporządzenia;
- braku dotrzymywania terminu sporządzania diagnozy psychofizycznej dziecka lub uwzględniania w niej wszystkich elementów, o których mowa w § 14 rozporządzenia;
- wypełniania karty pobytu dziecka i ewidencji wychowanków, zgodnie ze wskazaniem określonymi w § 17 rozporządzenia;
- sposobu dokonywania okresowej oceny sytuacji dziecka;
- procesu usamodzielnienia wychowanków, w tym opracowania indywidualnego programu usamodzielnienia;
- kwalifikacji i liczby zatrudnionej kadry;
- przestrzegania praw dziecka, w tym przekazywania dzieciom informacji o obowiązujących w placówce zasadach, w szczególności dotyczących przyznawania kieszonkowego, kontaktów z osobami bliskimi i ponoszonych konsekwencji oraz braku opracowanych procedur postępowania w przypadkach występowania przemocy lub sytuacji kryzysowych.

Powyższe zestawienie najczęściej pojawiających się zaleceń po przeprowadzeniu kontroli w całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych warto uzupełnić o przypomnienie istotnych kwestii:

- zgodnie z treścią art. 95 ust. 3a i 230 ust. 2 ustawy, organ prowadzący placówkę powinien wystąpić do wojewody z wnioskiem o uzyskanie zezwolenia na umieszczenie kolejnego dziecka, pomimo przekroczenia dopuszczalnej liczby wychowanków w placówce;
- od 1 stycznia 2015 r. do 31 grudnia 2019 r., zgodnie z art. 232 ustawy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych mogą przebywać dzieci powyżej 7 roku życia;
- zwrócenie szczególnej uwagi na prawa dziecka wskazane w art. 4 ustawy;
- placówki usytuowane w budynkach, w których funkcjonują lub mieszczą się na jednej nieruchomości gruntowej inne podmioty, o których mowa w art. 106 ust. 2 i ust. 2a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, muszą do 31 grudnia 2019 r. podjąć działania określone w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r., poz. 1583).

Na koniec należy podkreślić, że ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zobowiązuje samorządy do rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, których celem powinny być działania profilaktyczne i przejście od pieczy instytucjonalnej do rodzinnej. Dlatego tak ważna jest stała i efektywna współpraca gminy i powiatu przy realizacji tych zadań, jak również wymiana dobrych praktyk. Natomiast, stworzenie długofalowych programów wspólnie ze wszystkimi podmiotami odpowiedzialnymi za ich realizację oraz wyciągnięcie wniosków z dotychczasowych rozwiązań, poprawi efektywność działań w obszarze wsparcia dziecka i rodziny.